

УДК: 94(477.83/.86):[330.341.4:334.7]:355.4”1914/1921”
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2025.59.13727>

ЗМІНИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРУКТУРІ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ МОЖЛИВОСТЯХ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ВНАСЛІДОК ВОЄН 1914–1921 років

Роман МАСИК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: roman.masyk@lnu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4969-7702>

У статті проаналізовано як війни 1914–1921 років призвели до змін в економічній структурі Східної Галичини. Розглянуто господарське право, ухвалене у воєнні роки, й намагання влади відбудувати економіку краю. Втрати Галичини від воєн 1914–1921 років були прямі (руйнування внаслідок воєнних дій, стягування додаткових плат на військо) і опосередковані (виникали зі стану війни й економічної політики влади). Повсюдними були реквізиції живого інвентаря і харчів. Війна призвела до кризи на ринку праці. Влада відійшла від ліберальної економічної політики. У деяких галузях промисловості та торгівлі запровадили державну монополію, збільшили контроль і розбудували бюрократичний апарат. Інфраструктура краю була зруйнована, що істотно погіршило умови життя населення. Найбільші втрати від війни зазнало сільське господарство. З цієї причини збирали все менші врожаї. Не менше постраждала й галицька промисловість. Багато підприємств збанкрутувало, інші зупинили виробництво, внаслідок воєнних дій знищено промислові будівлі й обладнання.

Відбудову економіки Східної Галичини розпочав ще австрійський уряд. У травні 1916 р. утворили Крайовий центр для відбудови господарства Галичини. У різних місцевостях краю утворено організації, що займалися відбудовою. Після завершення Першої світової війни ними безпосередньо займався польський уряд. Внаслідок післявоєнних змін підприємці Галичини втратили давні господарські контакти. Від традиційних західних ринків збуту їх відгородив кордон, а торгівля зі Сходом була неможлива. Наслідки війни і політика польського уряду призвели до того, що деякі галузі повністю занепали (рільниче гуральництво), інші зменшили виробництво (деревна і нафтова промисловість), деякі активніше розвивалися (виробництво штучних добрив). Найдовше наслідки війни відчувала внутрішня торгівля, бо її гальмувало законодавство про “воєнне лихварство”. В цілому, війни 1914–1921 років призвели до руйнування економіки Східної Галичини.

Ключові слова. Перша світова війна, польсько-українська війна, Галичина, воєнні руйнування, відбудова економіки.

Східна Галичина була значно поруйнована в результаті боїв Першої світової війни. Край чотири рази ставав ареною воєнних дій: двічі російської армії (1914–1916) і двічі армій центральних держав (1915–1917). Після Першої світової війни Галичина потерпала від польсько-української війни. Це збільшило руйнування в цьому регіоні.

Знищення інфраструктури й господарства Галичини у Першій світовій війні, спроби їх відбудувати досліджував краківський історик Томаш Карголь. Менше вивчені руйнування, до яких спричинилася польсько-українська війна. Це пояснюється передусім незначною джерельною базою, відсутністю ретельних статистичних даних. У цій публікації показано вплив руйнувань, викликаних війнами 1914–1921 років, на економіку Східної Галичини.

Втрати Галичини від воєн 1914–1921 років були прямі (зокрема, й сплати на військо) і опосередковані, що виникали зі стану війни й економічної політики держав, до яких в той час належав регіон. Повсюдними були реквізиції живого інвентаря й харчів, які не завжди відшкодовували. Росіяни під час відступу в 1915 і 1917 рр. застосовували практику “випаленої землі”. Через неминучі під час війни хаос, руйнування правових механізмів і деморалізацію місцева людність вдавалася до крадіжок і пограбувань. Їх жертвами найчастіше ставали поміщицькі господарства¹.

Війна призвела до кризи на ринку праці, зокрема, у містах зменшилися надходження від чиншів. Через інфляцію знецінилася реальна вартість допомоги від держави для тих, хто втратив внаслідок воєнних дій своє майно. Водночас подорожчали будівельні матеріали й зросли витрати на оплату праці. Разом із тим, держава затримувала виплати постраждалим від бойових дій господарствам, підраховуючи розміри допомоги за довоєнними цінами². Під час війни уряд відійшов від традиційної ліберальної економічної політики. У деяких галузях промисловості та торгівлі запроваджено державну монополію (наприклад, у торгівлі зерном), збільшився контроль і розбудовувався бюрократичний апарат³.

¹ Tomasz Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze “Historia Iagellonica”, 2012), 21–24.

² Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 25–26.

³ Ibid, 7.

Уже уряд Австро-Угорщини почав підраховувати втрати Галичини від воєнних дій. У 1916 р. полічили, що відбудова краю коштуватиме 3 млрд корон. До 1918 р., за різними оцінками, необхідні витрати на відбудову Галичини зросли до 7–9 млрд корон. Після закінчення війни, 4 грудня 1918 р. Тимчасовий правлячий комітет (*Tymczasowy Komitet Rządzący*) у Львові доручив Крайовому управлінню відбудови (*Krajowy Urząd Odbudowy*) порахувати воєнні руйнування у Галичині, які польська держава могла б використати в перемовинах під час майбутньої мирної конференції. Загальні втрати Галичини порахували в 17,2 млрд корон (у цінах на лютий 1919 р.)⁴.

Наслідки світової війни для Галичини були катастрофічними. Край, особливо його східна частина, де до війни процвітало рільництво й тваринництво, вкритий дбайливо доглянутими лісами, місцями перетворився на пустелю. Повністю “зникли” деякі міста (Богородчани, Більшівці, Гусятин), в інших залишилися окремі споруди (Броди, Галич, Зборів). У багатьох місцях було важко віднайти сліди колишніх поселень. Можна було їхати багато кілометрів (у Бродівському, Бережанському, Станиславівському, Зборівському повітах) і не побачити жодної оселі. Знеліснення охопило значні лісові площі. Число великої рогатої худоби й коней в декількох повітах зменшилося в роки війни на кількадесят відсотків. Воєнні дії руйнували Галичину кілька разів. Таким чином, знову знищували те, що вже в роки війни вдавалося відбудувати⁵.

Руйнування в промисловості краю були не менші, ніж в сільському господарстві. Прикладом руйнувань може бути підпал запасів нафти у бориславському родовищі, який вчинили росіяни під час відступу в 1915 р. Тоді хмари диму спричинили дводенну темряву аж у Львові. Російська артилерія зруйнувала єдиний у Східній Галичині цукровий завод в Ходорові, фабрику паперу в Черлянах, завод рільничих машин в Отинії, заводи сірників у Сколе й Стрию⁶.

Відбудовувати господарство Галичини розпочав ще австрійський уряд. У цій справі розгорілася дискусія між поляками та українцями. Українці домагалися окремих інституцій для відбудови Східної Галичини, збільшення співпрацю уряду з їхніми господарськими організаціями, допомоги сільському господарству. Натомість, поляки трактували Галичину як єдине ціле. Своє бачення відбудови краю мали також євреї та німці⁷.

Уже в жовтні 1914 р. уряд Австро-Угорщини почав розробляти програму відродження економіки Галичини. Спочатку передбачили надавати екстерну допомогу, забезпечувати людність харчами, субвенціями і податковими пільгами⁸. Тоді через ситуацію на фронті не можливо було реалізувати ширшу програму⁹. Господарські середовища хотіли поєднати відбудову з модернізацією¹⁰ й для цього використовувати фінанси уряду¹¹.

Важливою подією стало утворення в травні 1916 р. Крайового центру для відбудови господарства Галичини (*Centrala Krajowa dla Gospodarczej Odbudowy Galicji*). До грудня 1917 р. ця інституція розміщувалася в Кракові, пізніше – у Львові¹². До слова, у різних місцевостях Галичини утворено низку інших організацій, що займалися відбудовою¹³. Головним завданням Центру було запровадити такі зміни економічних відносин в Галичині, щоб повернути їх до рівня передвоєнних років. Фінанси мали, однак, спрямовувати на відбудову, а не на спорудження нових підприємств. Таку концепцію не підтримували господарські середовища, які домагалися ретельнішого аналізу першочергових витрат на відбудову¹⁴.

Під кінець Першої світової війни, 2 жовтня 1918 р. Галицьке намісництво перейменувало Центр на Крайове управління відбудови (*Krajowy Urząd Odbudowy*). Від листопада його підпорядкували Тимчасовому правлячому комітетові (*Tymczasowy Komitet Rządzący*) у Львові. 4 грудня 1918 р.

⁴ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 44; “Zestawienie szkód wojennych w Galicyi. Drukowany tylko dla celów urzędowych”, *Relacje nowego Prezydium Krajowego Urzędu Odbudowy złożone Komisji Rządzącej*, 2 (1919): 3–5.

⁵ “Zestawienie szkód wojennych w Galicyi”, 9–10.

⁶ “Zestawienie szkód wojennych w Galicyi”, 10–11.

⁷ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 10.

⁸ Ibid, 51–54.

⁹ Ibid, 55.

¹⁰ Ibid, 57, 61.

¹¹ Ibid, 58.

¹² Ibid, 98–105.

¹³ Ibid, 105–112.

¹⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 191 (Крайовий уряд відбудови, м. Львів), оп. 1, спр. 69 (Циркуляри та розпорядження), арк. 31.

визначили напрями діяльності Крайового управління відбудови: реєстрація і підрахунок воєнних руйнувань з 1914–1918 роках і тих, які виникли в результаті польсько-української війни¹⁵.

Одночасно з утворенням Центру ухвалили принципи фінансування відбудови. Програма уряду передбачала, що 2/3 руйнувань мали покривати постраждалі, а лише 1/3 – держава¹⁶. Також заснували спеціальні кредитні інституції – Галицький воєнний кредитний заклад (Galicyski Wojenny Zakład Kredytowy, 1915)¹⁷ і Галицький міський воєнний кредитний заклад (Galicyski Miejski Wojenny Zakład Kredytowy, 1916)¹⁸. Господарські середовища домагалися більшої участі галицьких інституцій й державних фінансів у відбудові¹⁹, спрощення бюрократичних процедур²⁰.

Хоч уряд Австро-Угорщини підтримував сільських господарів, така політика в роки війни суперечила потребі забезпечення населення харчами. У 1918 р. утворено Головний офіційний орган постачання (Naczelny Urzędowy Zakład Apropowizacyjny), а 3 листопада Польська ліквідаційна комісія (Polska Komisja Likwidacyjna) організувала Відділ постачання (Wydział Apropowizacyjny). Ці інституції через польсько-українську війну не мали можливості діяти у Східній Галичині, через що криза постачання в цій частині краю відчувалася ще більше. У другій половині січня 1919 р. особливо бракувало збіжжя, оскільки Зерновий інститут (Zakład zbożowy) не міг віднайти потрібної йому кількості для випікання хліба. Від того часу у більшості міст краю запровадили картки на хліб. Намагалися побороти дефіцит через імпорту муки з Америки й Великопольщі, але для цього бракувало залізничних вагонів²¹.

З листопада 1918 р. почали ліквідовувати австрійські інституції відбудови Галичини²². Згідно з патентом начальника держави від 12 березня 1919 р. скасовано Крайове управління відбудови. Пізніше ухвалили в цій справі низку виконавчих розпоряджень²³.

Західноукраїнська Народна Республіка також намагалася вирішити проблему постачання населення товарами першої необхідності. Уже 29 жовтня 1918 р. Державний харчевий уряд монополізував торгівлю зерном, хлібом, тваринами, цукром й іншими товарами першої необхідності, почав контролювати їх розподіл. Водночас харчами Східній Галичині допомогла Українська Народна Республіка²⁴.

Український уряд зіткнувся з типовими для часу війни проблемами. Під час посівної 1919 р. селяни пограбували маєтки землевласників. Влада намагалася це зупинити, обіцяючи парцеляцію великої земельної власності, й запровадивши суворі покарання за розбій, але ці заходи мали лише частковий результат²⁵.

Містам загрожував голод, однак український уряд спромігся лише на одноразову грошову допомогу для повітів і міст. Наприклад, 5 квітня 1919 р. на допомогу снітинського повіту влада ЗУНР асигнувала 100 тис., для Станіславова – 300 тис. корон; 19 квітня для Бережанського повіту – 150 тис., для Тернополя – 250 тис. корон²⁶.

Стан справ погіршився з початком польсько-української війни. Порахувати руйнування, які спричинила ця війна, складніше, бо вже тоді під час боїв втрачено багато статистичних джерел. 5 червня 1919 р. Законодавчий Сейм (Sejm Ustawodawczy) уповноважив уряд виділити 48 млн корон

¹⁵ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 99.

¹⁶ Ibid, 71–75.

¹⁷ Ibid, 112–114.

¹⁸ Ibid, 114–115.

¹⁹ Ibid, 76–77.

²⁰ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 74 (Звіти, пропозиції та інші матеріали з питання ліквідації Крайового управління відновлення господарства Галичини), арк. 12–13.

²¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 1 (Львівське воєводське управління), оп. 12, спр. 1 (Справа про організацію районних рад з забезпечення продовольством в повітах Східної Галичини), арк. 2, 28–31.

²² ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 66 (Циркуляри і розпорядження), арк. 8.

²³ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 73 (Розпорядження про перетворення Крайового управління відновлення господарства Галичини в Крайове управління відновлення господарства Галичини в ліквідації), арк. 1; спр. 74, арк. 1–4.

²⁴ Микола Литвин і Кім Науменко, *Історія ЗУНР*. (Львів: Інститут Українознавства НАН України, Видавнича фірма “ОЛПР”, 1995), 92–94; Мирослав Луцький, *Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки*. (Київ, 2016), с. 120, 121–123, 173, 300–301, 328; Роман Тимченко, *Відносини Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки (листопад 1918 – квітень 1920 рр.)*. (Київ: Інститут історії України НАНУ, 2013), 179–185.

²⁵ Литвин і Науменко, *Історія ЗУНР*, 95, 97; Луцький, *Право і система законодавства*, 120, 121–123, 173, 300–301, 328; Тимченко, *Відносини Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки*, 160–161, 179, 218–219, 309–323.

²⁶ Степан Макарчук, *Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР*. (Львів: “Світ”, 1997), 74, 138.

Генеральному делегатові уряду для Галичини (Generalny Delegat Rządu dla Galicji). З цієї суми 10 млн корон призначено для людності (закупівля харчів, одягу, взуття тощо); 10 млн – на відбудову підльвівських сіл, 1 млн – для засіву землі в селах біля Львова; 12 млн – як позику для повітів на будівництво доріг; 5 млн – для міст на громадську діяльність; 10 млн – для органів самоврядування, щоб сплатили заборговані зарплати своїм працівникам, надали їм додаткову грошову допомогу. Конкретні рішення про спосіб виплати грошей з цього фонду приймало Міністерство фінансів. Одна допомога не могла перевищувати 3 тис. корон²⁷.

Під час воєн 1914–1921 років втрат зазнали всі галузі економіки Галичини. Зробимо короткий їх огляд.

1. Інфраструктура

Інфраструктура Галичини була істотно порушена. Під час війни в Галичині й на Буковині загалом втрати інфраструктури обчислювалися приблизно на 600 млн корон²⁸. Зруйновано житлові будинки, здебільшого в малих містечках і селах²⁹. За даними Комітету відбудови, які збирали в 24 повітах сходу Галичини (для 14 проведено їх фаховий аналіз), порахували, що там було знищено 60 тис. житлових будинків і 121 тис. господарських забудов селян, 30 тис житлових будинків і 19 тис. інших будівель у містах і містечках, 1,2 тис. панських маєтків³⁰. Сумарні статистичні дані показують, що лише в Першій світовій війні в Галичині зруйновано від 421 тис. до 500 тис. будинків³¹.

У 1920–1921 роках до повітових Комісій розподілу дерева (Komisja Rozdziału Drzewa) звернулося 507 900 власників будинків, знищених у Львівському, Тернопільському і Станіславівському воєводствах, коли загалом у цілій тодішній Польщі – 1 546 900. Це означало, що на Східну Галичину припадала третина всіх зруйнованих у країні будинків³².

Проблему загострювала відсутність для відродження інфраструктури краю достатнього числа робітників³³. Ще монархія Габсбургів визначила істотні квоти для відбудови помешкань, доріг, криниць, каналізації, дамб, регуляцію рік, меліорацію, засипання окопів тощо³⁴. Уже за польської окупації Східної Галичини виникла низка нових проблем у будівництві доріг. До червня 1919 р. Сейм виділив на це 48 млн корон, однак кошти перерахували запізно, а через відсутність залізничних вагонів не могли вчасно постачати будівельні матеріали³⁵. Відбудовувати залізницю почали лише 1921 р. До 1923 р. завершили найважливіші роботи³⁶. Надалі бракувало вантажних вагонів. З цієї причини сталась затримка доставки вугілля з Верхньої Сілезії, гальмувався експорт із Галичини деревини чи нафти, що спричиняло істотні втрати для промисловості краю³⁷.

Під час воєн великі збитки зазнала поштова служба. У ході бойових дій було зруйновано багато поштових приміщень, які почали відбудовувати лише після настання мирного періоду. Поступово збільшилася густота поштових управлінь: у 1922 р. одне управління припадало на 205 км² і 18 261 мешканця, у 1923 р. відповідно – 194 і 17 270, а в 1924 р. – 112 і 10 000³⁸.

2. Сільське господарство

Найбільші втрати від війни зазнало сільське господарство. Якщо в 1914 р. майже кожен клаптик землі в перенаселеній Галичині був засіяний, то восени 1918 р. аж 800 тис. га лежали обгомом. Відповідно збирали істотно менші врожаї. Особливо багато необроблених ґрунтів належало великим землевласникам, оскільки в час війни вони покинули свої маєтки³⁹. За даними статистичного бюро Галицького господарського товариства (Galicyskie Towarzystwo Gospodarcze) у 1918 р. площа необробленої ріллі в 22 східних повітах Галичини складала в середньому приблизно 68%, коли в

²⁷ ЦДАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 66, арк. 56.

²⁸ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 31.

²⁹ Ibid, 28.

³⁰ Ibid, 29.

³¹ Ibid, 30–31.

³² Ignacy Weinfeld, *Rocznik Polski. Tablice statystyczne*, (Warszawa, Lwów: Książnica Polska T. S. N. W., 1922), 42.

³³ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 31.

³⁴ Ibid, 186–197.

³⁵ ДАЛО, ф. 1, оп. 12, спр. 139 (Листування з Тернопільським і Краківським воєводськими правліннями, повітовими старостами і дорожніми управліннями про асигнування грошей на відновлення міст і сіл, на утримання і ремонт доріг), арк. 1–2, 26.

³⁶ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*. (Lwów: Prasa, 1925), 87.

³⁷ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 87.

³⁸ Ibid, 95.

³⁹ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 34–35, 44; “Zestawienie szkód wojennych w Galicyi”, 11.

1914 р. – лише 6%. Найменше землі (24%) обробили в Бережанському повіті. Подібні дані подає й Комендатура рільничих експозитур (*Komenda Ekspozytur Rolniczych*): станом на 15 серпня 1918 р., наприклад, у Бережанському повіті під паром лежало 32 668 моргів ґрунтів великих землевласників і 53 244 – селян. За їх підрахунками селяни сходу Галичини до того часу втратили від війни нерухомого інвентаря на суму 1 млн 212 тис. корон, не враховуючи господарських будівель⁴⁰.

У 1919 р., за даними Міністерства рільництва (*Ministerstwo Rolnictwa*), у цілій Галичині під паром лежало 1 млн 176 тис га орної землі (30,8%). Більше таких необроблених ґрунтів було лише на східних землях – 2,8 млн га (68,5%). Поступово все більше землі належно обробляли. У 1920 р. Галичині не використовувалося уже 667 тис. га орної землі (17,2%), 1921 р. – 219 тис. (5,7%). Лише в 1922 р. у краї вдалося засіяти всі орні землі (під паром лежало всього 30 тис. га чи 0,8%)⁴¹.

Австрійський уряд, розуміючи важливість рільництва для забезпечення населення харчами, допомагав сільським господарям. У вересні 1917 р. ухвалено, що оранка в найпоруйнованішій частині Галичини (між Золотою Липою на заході, Серетом на сході, обмежена від півночі зборівським повітом, а на півдні межею Бучач – Тлумач) мала відбуватися коштом уряду⁴². Визначили також розміри кредитів для сівби⁴³, галицьких селян забезпечили зерном⁴⁴. Через відсутність в Австро-Угорщині достатньої кількості збіжжя в деяких випадках його імпортували, зокрема, з Румунії⁴⁵. Однак, розповсюджено було приховування зерна. З цієї причини влада зверталася до галицьких парохів, щоб ті переконували селян у необхідності віддавати зерно для забезпечення краю харчами, а не дбати лише про власну вигоду⁴⁶.

У той же час реквізували зерно й купували харчі за дуже низькими цінами. Під час війни лише картоплі з Галичини щороку вивозили аж 350 тис. тонн. За реквізиції для австрійської, німецької і турецької армій ніколи повністю не заплатили, а їх вартість сягнула кількох мільярдів корон⁴⁷. Гальмували відбудову рільництва також відсутність чоловіків, які тоді служили у війську, й втрати в тягловій силі. Поблизу фронту поля були понижені через риття окопів і побудову оборонних споруд⁴⁸.

Селяни самотужки почали відбудовувати свої господарства, але їм бракувало грошей. Влада намагалася зміцнити цю галузь⁴⁹. До відбудови рільництва долучилися також сільськогосподарські товариства⁵⁰. Господарські середовища, крім відбудови, домагалися раціональної політики постачання населенню харчів⁵¹, ініціювало механізацію й електрифікацію рільництва⁵².

Під час війни знищено багато сільськогосподарських машин і обладнання (понад 400 тис. штук на 1916 р.)⁵³. Відділ рільничих машин і обладнання Крайового центру для відбудови господарства Галичини надавав субвенції на їх закупівлю⁵⁴. У 1917 р. надано 3 554 плуги, 3 221 борону, 529 культиваторів, 526 сіялок тощо⁵⁵. Після ліквідації рільничих експозитур залишилося багато майстерень, де продовжували ремонтувати машини й обладнання. Від червня 1919 р. розмірковували чи залишити їх надалі працювати для рільництва краю, чи заснувати нові, краще обладнані⁵⁶.

Австрійський уряд розумів важливість підтримувати рільництво. Від вересня 1917 р. влада ретельно планувала його відбудову в Східній Галичині. Для цього створено спеціальні відділи⁵⁷. Під час війни 1918–1920 років власність більшості цих відділів знищена. Було пограбовано великі запаси насінневого фонду, рільниче знаряддя, коней, порозпродували моторні плуги й інші цінні рільничі машини. У деяких повітах нічого з пограбованого не вдалося віднайти, оскільки весь інвентар вивезли,

⁴⁰ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 74, арк. 19; оп. 2, спр. 2628 (Щомісячні звіти про діяльність), арк. 212.

⁴¹ Weinfeld, *Rocznik Polski*, 85.

⁴² ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 621 (Звіти про діяльність сільськогосподарського відділу за 1917 р.), арк. 4 зв.

⁴³ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 203.

⁴⁴ Ibid, 202.

⁴⁵ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 3, спр. 486 (Справа про створення Комісії для торгівлі з Росією та Східною Україною), арк. 17; Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 202.

⁴⁶ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 83 (Обіжник про заходи по забезпеченню посівів насінням), арк. 2–2 зв.

⁴⁷ “Zestawienie szkód wojennych w Galicji”, 12.

⁴⁸ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 32, 34, 83, 204.

⁴⁹ Ibid, 199.

⁵⁰ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 2628, арк. 170–184.

⁵¹ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 79.

⁵² Ibid, 80.

⁵³ Ibid, 33.

⁵⁴ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 621, арк. 1.

⁵⁵ Там само, арк. 3 зв.

⁵⁶ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 4, спр. 1805 (Протокол сільськогосподарської секції зі справи відкриття сільськогосподарських майстерень), арк. 2–4.

⁵⁷ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 85.

або ж спалили. У деяких повітах, зокрема, у Золочівському, після їх захоплення польськими військами фурами вивозили багато сільськогосподарського реманенту, хоч влада не могла пояснити, для чого це робили. Більшість куплених у 1917–1918 роках в Українській Народній Республіці коней (вартістю приблизно 6 млн корон) зникла невідомо куди. Комітет відбудови звернувся до старост, щоб по селах шукали цих коней. За чутками, українське військо їх відбирало, зокрема, у поміщицьких господарствах, і передавало своїм політичним активістам. Водночас українці знищили документацію рільничих відділів⁵⁸. У багатьох місцевостях все ж віднайшли сільськогосподарське знаряддя, але дуже пошкоджене. Часто вдавалося врятувати готівку в місцевих банківських відділеннях. Цьому польська влада завдячувала “добрій волі й спритності” колишніх керівників експозитури, або ж прихильності “дружніх” банків. Зокрема керівники експозитури в останній момент фіктивно переказували кошти на рахунки третіх осіб, подекуди дирекції банків перешкоджали українцям зняти готівку. Наприклад, Владислав Янковський з Підгайців “врятував” таким чином 500 тис. корон, підполковник Дюлц з Перемишлян – 40 тис., Залічкова Каса (Kasa Zaliczkowa) в Надвірній – 80 тис., філія Іпотечного банку в Станиславові – 360 тис.⁵⁹

Кредити на закупівлю машин і знарядь, які надавали селянам під час війни, часто після повернення до мирних часів не повертали. Польський уряд мав обмежені можливості стягувати борги за цими кредитами, хоч у 1920 р. цим ретельно займався⁶⁰.

У роки війни в рільництві також бракувало натуральних добрив і з цієї причини все більше використовували штучні⁶¹. У першому півріччі 1918 р. закупили 1 200 вагонів штучних добрив⁶². Виробництво штучних добрив у Східній Галичині розвивалося ще перед 1914 р. Цьому сприяли великі запаси калійних солей у Калуші й Стебнику. Ці родовища відкрито у 1854 р., у 1867 р. їх почали видобувати, а в 1914 р. створено Товариство експлуатації калійних солей (Towarzystwo Eksploatacji Soli Potasowych)⁶³, яке все активніше розвивалося в міжвоєнний період.

3. Тваринництво

Не меншими, ніж в рільництві, були руйнування і в тваринництві. За підрахунками статистичного бюро Галицького крайового виділу у повітах, що зазнали ворожого вторгнення, у 1910–1916 роках знищено в панських маєтках – 61 тис. коней (67%), 170 тис. великої рогатої худоби (81,8%) і 54 тис. свиней (81,5%); у гмінах – 306 тис. коней (37,8%), 559 тис. великої рогатої худоби (29,3%), 929 тис. свиней (64%); загалом – 367 тис. коней (41,4%), 729 тис. великої рогатої худоби (34,5%) і 983 тис. свиней (64,8%)⁶⁴. При цьому 29,8% коней втратили в Західній Галичині, коли у Східній – 44,3%; великої рогатої худоби – 16,4% і 40,50%; свиней – 46,8% і 70,1%. У 1918 р. у Східній Галичині в панських маєтках, за даними Галицького інституту торгівлі великою рогатою худобою (Galicyski Zakład Obrotu Bydłem), залишилося у порівнянні з 1914 р. лише 13% коней, 6% великої рогатої худоби і 5% свиней. Порахували, що втрати живого інвентаря склали 1,4 млрд корон. Знизилася також і якість тварин⁶⁵.

Уряд допомагав тваринництву таким самим чином, як і рільництву. Селянам дали можливості купувати тварин за вигідними цінами і в кредит. З цією метою для Східної Галичини створили спеціальні резерви⁶⁶, водночас ініційовано годівлю породистих тварин. У серпні 1918 р. Галицьке господарське товариство заснувало недалеко від Львова Інститут годівлі домашньої птиці та кроликів (Zakład Hodowli Drobiu i Krylików), який був пристосований до вимог часу⁶⁷.

Після війни у цілій Галичині зростало число поголів'я тварин, зокрема, у її східній частині 1921 р. у було 619 тис. коней (16,8% з 1910 р.), 1 млн 258 тис. великої рогатої худоби (20,2%), 542 тис. овець і кіз (10,4%), 965 тис. свиней (23,4%)⁶⁸.

⁵⁸ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 2628, арк. 140 зв.

⁵⁹ Там само, арк. 141.

⁶⁰ Там само, арк. 84, 98–98 зв.

⁶¹ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 81, 205–207.

⁶² ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 1388 (Звіт про діяльність на першу половину 1917 р.), арк. 12–13.

⁶³ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 185–187.

⁶⁴ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 74, арк. 18.

⁶⁵ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 74, арк. 19; оп. 2, спр. 2628, арк. 211; Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 35–36.

⁶⁶ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 1388, арк. 11–13; Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 232–235.

⁶⁷ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 2334 (Листування з Галицьким сільськогосподарським товариством у Львові про відкриття розплідника для птиці і кроликів з додаванням планів), арк. 1–9.

⁶⁸ Weinfeld, *Rocznik Polski*, 90.

У результаті війни знищень зазнали й ліси Галичини (до кінця 1917 р. – 50 тис. га)⁶⁹. Не менше руйнувань зазнали рибацькі господарства, за попередніми підрахунками, на їх відновлення потрібно було 4–6 років⁷⁰.

4. Промисловість

Від війни істотно постраждала й галицька промисловість. Багато підприємств збанкрутувало, інші зупинили виробництво⁷¹. Втрати промисловості у 1915–1916 роках вивчало бюро статистики торгівлі та промисловості (Biuro Statystyki Handlu i Przemysłu), що діяло при Галицькому крайовому виділі. З-поміж підприємств, які відповіли на розісланий тоді питальник, майже чверть (24%) були зруйновані, понад третина (38%) – пошкоджена, а близько 23% не зазнали ушкоджень (про 15% підприємств не було ретельних відомостей). Ціну руйнувань облічили в 440 млн корон. Найбільших втрат зазнала нафтова промисловість, гуральництво і млинарство. За підрахунками Союзу виробників нафти (Związek Producentów Ropy) галузь зазнала руйнувань на 150 млн корон. Бюро промислової статистики порахувало, що гуральні втратили 4 млн корон. Також багато руйнувань зазнали цегельні, підприємства шкіряної промисловості, виробники вапна, спирту, паперу, пивоварні і лісопилні⁷². Промисловість все більше відчувала дефіцит вугілля. У зв'язку з цим у травні 1917 р. влада почала реаклізовувати як пальне торф⁷³.

4.1. Харчова промисловість

Урядова програма відбудови передовсім передбачала забезпечення постійної роботи харчової промисловості, від якої залежало постачання населенню товарів першої необхідності⁷⁴. Відбудовувати харчову промисловість передбачали так, щоб її результати можна було використати й після війни. Господарські середовища звертали увагу на потребу розбудови інфраструктуру: холодильників, фабрик фруктових і ягідних консервів, сушарень. Перед 1914 р. таких споруд в Галичині було небагато. Сушарень взагалі не збудували, хоч із повідомлень відомо про втрати вартості харчів, наприклад, картоплі, через гниття й зменшення поживних властивостей. Перед війною порахували ці втрати у 10–15%. З цієї причини лише на картоплі в Галичині в рік заробляли на 22 млн корон менше. Якби в краї працювали б сушарні, то під час війни, зменшивши втрати, можна було б прогодувати майже 1 млн людей⁷⁵.

4.2. Млинарство

Істотних руйнувань зазнало галицьке млинарство. Перед 1914 р. у Східній Галичині було багато добре обладнаних млинів, які виробляли муки більше, ніж використовувалось у краї⁷⁶. Під час війни зруйновано багато з них. Наприклад, у 27 східних повітах з 1552 чинних у 1914 р. млинів до кінця 1917 р. було знищено аж 1307. На той час відбудова одного млина коштувала 102 тис. корон, тобто для відновлення роботи цієї галузі потрібно було витратити 133 млн корон⁷⁷. Австрійський уряд виділяв гроші й матеріали здебільшого млинарству іншим регіонам, а щодо Східної Галичини, то влада лише вивчала стан справ у цій галузі й допомогу постійно відкладала на майбутнє⁷⁸. Після війни приватні млини залежали від економічної політики регламентації, яку проводив уряд. Вони працювали лише на потреби постачання муки населенню і війську. Це не дозволило млинарській промисловості використати добру кон'юнктуру на ринку. У результаті заборони вільної торгівлі зерном й продуктами його переробки, яка діяла від серпня 1914 р. до 1 серпня 1921 р., млини перестали бути комерційними підприємствами й діяли під державним контролем⁷⁹. Якщо зважити на сільськогосподарський характер економіки Східної Галичини й економічну кризу в конкурентів (Росія та Україна), то на початку 1920-х років Польща мала всі шанси завоювати західноєвропейські ринки збуту. Продовження часу дії воєнної регламентації і брак фінансів не дозволили скористатися

⁶⁹ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 621, арк. 22; Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 37; *Sprawozdanie c. k. Namiestnictwa Centrali krajowej dla gospodrczej odbudowy Galicji za rok 1917*. (Lwów: Grafia, 1918), s. 5.

⁷⁰ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 621, арк. 32; *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, s. 33.

⁷¹ *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 38–41.

⁷² “Zestawienie szkód wojennych w Galicji”, 26.

⁷³ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 621, арк. 45.

⁷⁴ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 240.

⁷⁵ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 69, арк. 31 зв–32.

⁷⁶ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 142.

⁷⁷ *Sprawozdanie c. k. Namiestnictwa Centrali krajowej dla gospodrczej odbudowy Galicji za rok 1917*, 14; “Zestawienie szkód wojennych w Galicji”, 27.

⁷⁸ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 244–245.

⁷⁹ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 142.

цією можливістю. Млинарська промисловість Східної Галичини до кінця 1924 р. не досягла довоєнного рівня⁸⁰.

4.3. Гуральництво

Уряд Австро-Угорщини чи не найбільше допомагав рільничому гуральництву, оскільки вирощування картоплі та її переробка на спирт були для селян дуже важливими⁸¹. Використовуючи місцеву сировину, рільничі гуральні Галичини, виробляли дуже якісний спирт, на який був попит у цілій монархії Габсбургів і закордоном⁸². З технологічних причин гуральні часто розвивалися разом із крохмальнями, однак цей промисел у Галичині ще не був належно розвинутий⁸³.

Війна зачепила чи не всі галицькі гуральні, для відбудови яких були потрібні чималі кошти⁸⁴. Крайове управління відбудови 17 серпня 1919 р. опрацювало повідомлення для Американської продовольчої місії (*Amerykańska Misja Żywnościowa*) про руйнування на рільничих гуральнях і їх вплив на виживання населення. До 1914 р. у цілій Галичині діяло понад 900 рільничих гуралень. Докладно порахувати скільки вони втратили від війни складно, бо статистичні дані було знищено в час польсько-української війни. За приблизними підрахунками сто гуралень було повністю зруйновано (10,5%). У майже 300 рільничих гуральнях було зруйновано все обладнання, за винятком парового котла та пароварки, які втратили арматуру і цегляну кладку, а будівлі зазнали серйозних пошкоджень (31,1%). Враховуючи, що в повітах Галичини, де не велися воєнні дії, перед війною було приблизно 30 рільничих гуралень (3,9%), то більших, чи менших руйнувань зазнало понад 530 винокурень (55,3%). Ушкодження зазвичай полягали у демонтажі міді чи дорогоцінних металів. У середньому на відбудову великої рільничої гуральні потребували 450 тис. корон, будівлі – 200 тис. корон. Щоб відбудувати всі такі підприємства в Галичині необхідно було 179 млн корон. Враховуючи, що ¼ винокурень відбудували до 1919 р. за меншою на 30% ціною, то залишалося витратити ще 162 млн корон на відродження цієї головної галузі галицького рільничого промислу. До цього варто додати втрати, які поніс державний бюджет через зменшення прибутків з оподаткування виробництва спирту⁸⁵.

За обмежених можливостей влада все ж допомагала галицькому гуральництву, зокрема, купувала у люблінських і варшавських фірм сушильне та дистиляційне обладнання⁸⁶, але повністю його відбудувати не вдалося. Під час війни істотно зменшилося рільниче виробництво. Водночас, до 1921 р. діяла система регламентації торгівлі збіжжям, що ускладнило гуральням доступ до сировини. Дозволяли переробляти лише зіпсуті картоплю, зерно і кукурудзу, що призвело до погіршення якості галицького спирту⁸⁷, а винокуріння стало нерентабельним. Останнім ударом по рільничому гуральництву стало запровадження державної монополії на спирт, що призвело до повного занедбування цієї галузі⁸⁸. У 1921 р. у Галичині діяло лише 126 винокурень, які виробляли 23 840 гектолітрів спирту. Число гуралень зменшилося у сім разів, а виробництво спирту майже у 30 разів⁸⁹.

4.4. Деревна промисловість

Перед вибухом Першої світової війни Східна Галичина була одним із найзалісненіших регіонів Австро-Угорщини. У краї розвивалася деревна промисловість, яку контролював переважно іноземний капітал. Зазвичай галицькі тартаки лише переробляли сировину, а готові вироби з дерева виготовляли, здебільшого в західних провінціях імперії. Від серпня 1914 р. до серпня 1920 р. у Галичині майже не діяли тартаки. У цей час дерево найчастіше призначали для військових завдань, що спричинило занепад деревної промисловості. Для її відновлення вже польський уряд мусив розв'язати багато проблем. Потрібно було досягти незалежності тартаків Галичини від деревної промисловості інших

⁸⁰ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 143.

⁸¹ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 240–244.

⁸² *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 163.

⁸³ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 619 (Проект відновлення гуралень), арк. 32–49.

⁸⁴ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 39–40; “*Zestawienie szkód wojennych w Galicyi*”, 26–27.

⁸⁵ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 78 (Доповідна записка для американської місії в Галичині про розміри втрат для гуральництва), арк. 1–3. Окремо порахувати скільки до війни працювало гуралень складно. Згідно з кадастром Торгової і промислової палати у Львові на вересень 1916 р. у Східній Галичині зареєстровано 296 рільничих гуралень: ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 2, спр. 623 (Статистичні дані про стан руйнувань броварень, заводів спирту та оцту за 1917 р.), арк. 27.

⁸⁶ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 1, спр. 69, арк. 10–14зв.

⁸⁷ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 163.

⁸⁸ *Ibid.*, 165.

⁸⁹ Weinfeld, *Rocznik Polski*, 91

провінцій колишньої монархії Габсбургів. Галицька деревна промисловість пристосовувалася до нової ситуації й почала здобувати закордонні ринки, але не стільки в результаті допомоги уряду, а через консолідацію приватних підприємств. У 1919 р. створили Товариство дерева (Towarzystwo Drzewne), а через рік Торгово-промислова палата у Львові утворила комісію цін на дерево, після чого заснували Синдикат деревної промисловості (Syndykat Interesantów Drzewnych). Натомість, держава використовувала можливості цієї галузі лише для своїх потреб. Крім реквізиції дерева для війська від 1919 р. почали скуповувати дерево на відбудову й на потреби постачання населенню. Інтереси галузі були на другому плані. Лише в 1921 р. деревна промисловість почала нормально працювати. Відтоді галицьку деревину експортували до Великобританії, Бельгії, Нідерландів, США і Франції⁹⁰.

4.5. Будівельна промисловість

Під час війни перед великим викликом стала галицька будівельна промисловість, дуже потрібна для відбудови краю. Від початку Першої світової війни до 1916 р. продукція цегли в Галичині зменшилася від 273 млн штук до 30–40 млн, а черепиці – від 30 млн штук до 3–4 млн. Знищено майже всі печі для випалювання вапна, крім тих, що розміщувалися на заході – біля Кракова і в Шафлярах під Новим Таргом⁹¹. Усі цегельні Галичини не могли, навіть, на 60% забезпечити попит будівельної промисловості⁹². Ще австрійський уряд допомагав цій галузі – надавав кредити і постачав машини з промислових провінцій імперії (Австрії і Чехії)⁹³. У грудні 1917 р. організували Господарський союз цегельної промисловості (Związek Gospodarczy Przemysłu Ceglarskiego), центр якого розміщувався у Відні. До цієї організації входили всі виробники цегли і черепиці Австро-Угорщини. Союз мав врегульовувати виробництво й торгівлю цеглою й черепицею, передусім враховуючи потреби війська й населення. Галицькі промисловці у його діяльності бачили загрозу, бо таке об'єднання створювало для них конкуренцію й посилювало бюрократію⁹⁴. Відбудова будівельної промисловості тривала багато років⁹⁵. У 1922 р. цегельні Східної Галичини виробляли вже 210 млн штук цегли і 18 млн штук черепиці⁹⁶.

4.6. Шкіряна промисловість

Війна зруйнувала також і шкіряну промисловість Галичини. У 1914 р. у цьому регіоні існувало 439 шкіряних майстерень, які виробляли приблизно 300 тис. шкур на рік. У 1919 р. із них працювало лише 22 підприємства, які продукували в рік 40 тис. шкур. Найбільше галузь втратила підприємств на сході краю. Так, із 20 більших фірм у Богородчанському, Болехівському і Станиславівському повітах ц роки війни 16 повністю спалили. Із 3 567 кушнірських майстерень, де до війни працювало приблизно 4 тис. робітників, залишилося лише 33. У 1919 р. тут працювало всього 39 осіб⁹⁷. Діяльність Центру відбудови надала можливість шкіряній промисловості мати доступ до сировини⁹⁸. Після війни галицьким виробникам шкіри було складно конкурувати з підприємцями колишнього Польського королівства, майстерні яких були краще механізовані. З іншого боку, це спонукало галичан купувати новіше обладнання⁹⁹.

4.7. Нафтова промисловість

Галицька нафтова промисловість досягла піку в 1909 р., коли виробляли понад 2 млн тонн сировини на рік. До 1913 р. продукція нафти-сирцю зменшилася до майже 1,1 млн тонн¹⁰⁰. Під час Першої світової війни нафтова промисловість зазнала прямих втрат у Бориславі й Дрогобичі. Коли в 1915 р. росіяни відступали, то підпалили нафтові свердловини. Лише в Тустановичах спалили 256 свердловин (вартістю 60 млн. корон) і запаси сировини (15 млн корон). Істотно зменшилося виробництво нафти-сирцю. Якщо в 1913 р. у бориславському родовищі її видобували 1,1 млн, то в 1914 р. – 750 тис., а у

⁹⁰ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 128–133.

⁹¹ *Sprawozdanie c. k. Namiestnictwa Centrali krajowej dla gospodrczej odbudowy Galicji za rok 1917*, 13; “*Zestawienie szkód wojennych w Galicji*”, 27.

⁹² Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 245.

⁹³ *Ibid*, 246.

⁹⁴ ЦДІАЛ, ф. 191, оп. 3, спр. 490 (Справа про організацію картелів цегелень), арк. 53–53зв.

⁹⁵ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 247.

⁹⁶ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 172.

⁹⁷ *Sprawozdanie c. k. Namiestnictwa Centrali krajowej dla gospodrczej odbudowy Galicji za rok 1917*, 13–14; “*Zestawienie szkód wojennych w Galicji*”, 28.

⁹⁸ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 248–249.

⁹⁹ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 198.

¹⁰⁰ ЦДІАЛ, ф. 207, оп. 1, спр. 99 (Протоколи засідань Державної Нафтової Ради і листування з установами про її діяльність), арк. 23.

1915 р. – лише 610 тис.¹⁰¹ Загалом втратити нафтової промисловості в роки Першої світової війни порахували у 60–100 млн. корон¹⁰². Після війни, у 1918 р. виробляли 850 тис. тонн сировини, 1919 р. – 830 тис., 1920 р. – 760 тис., 1921 р. – 700 тис., 1922 р. – 670 тис.¹⁰³ Лише в 1923 р. почали більше видобувати сирої нафти¹⁰⁴. Виробничі можливості галицьких НПЗ були істотно більші за видобуту сировину (1,1 млн тонн на рік)¹⁰⁵, що істотно здорожувало нафтопродукти.

Австрійська влада почала ретельно цікавитися справами нафтової промисловості навесні 1915 р. Першим її завданням було відновити виробництво на державному НПЗ у Дрогобичі, яке було найбільшим підприємством в галузі. Уже в травні 1915 р. цей НПЗ почав постачати нафтопродукти для війська¹⁰⁶.

Водночас у часі війни нафтова промисловість Галичини змушена була вирішувати чимало проблем. Галузь відчувала відсутність обігових коштів і технічних товарів (заліза, вугілля, привідних ременів, гуми). Її розвитку заважала мілітаризація виробництва. Наростали комунікаційні проблеми і поступово все більше нагромаджувалися запаси сировини (до 400 тис. тонн). Зростали виробничі витрати¹⁰⁷.

Усі ці проблеми особливо загострилися в роки польсько-української війни. Влада Західноукраїнської Народної Республіки усвідомлювала велике значення нафтової промисловості для економіки краю. Уже 15 листопада 1918 р. український уряд заборонив вільний експорт сирої нафти й нафтопродуктів. Вивезення цих товарів було можливим лише з дозволу Державного секретаріату торгівлі та промисловості. Такі суворі норми ухвалили, щоб забезпечити ЗУНР нафтою-сирцем і нафтопродуктами¹⁰⁸.

Під час польсько-української війни виникли нові проблеми. Чимало НПЗ зупинилися. З цієї причини більшість сировини не вдалося переробити. Український уряд спробував її експортувати до Австрії, Чехословаччини та Угорщини. Трохи сирої нафти вивезли до Української Народної Республіки. Проте, не всіх міжнародних домовленостей вдалося дотриматися. Нормальний експорт сирої нафти не вдалося організувати з кількох причин. Передусім, влада ЗУНР не зуміла націоналізувати виробництво й торгівлю нафтою. Цьому перешкодила міжнародна ситуація. Європейські політики розуміли важливість галицької нафтової промисловості для світової економіки. Для українських політиків гарантія утримання виробництва в нафтовій промисловості була аргументом в міжнародних перемовинах. Водночас експорт сирої нафти й нафтопродуктів гальмувався з причин руйнування залізниці, що не робило можливим стабільне перевезення цих товарів¹⁰⁹.

5. Торгівля

Опосередковано війна торкнулася і торгівлі. Найістотніше на неї вплинули проблеми ринків збуту й джерел постачання необхідних товарів¹¹⁰. Хоч після війни польський уряд був прихильним до лібералізації торгівлі, однак через кризу постачання населення від 1920 р. змушений запровадити норми закону про боротьбу з “воєнним лихварством”, які в різних модифікаціях довгий час застосовували і в мирний час. З цієї причини торгівля відчувала наслідки війни довше, ніж інші галузі економіки. На практиці ціни на товари першої необхідності регулювали через встановлення їх максимуму. Цінова політика проводилась нераціонально, ігноруючи стан ринку. Це спричинило підприємцям низку проблем і призвело до кризи в деяких галузях виробництва. Регулювати ціни через встановлення їх максимуму було найпростіше, але водночас й найнебезпечніше, оскільки такий підхід ліквідував вільний внутрішній ринок. Підприємці домагалися інших засобів боротьби зі зростанням цін – обмеження експорту, раціоналізації податків, збільшення інвестицій. Виробники виступали за вільний ринок, бо були переконані, що лише так можна було встановлювати справедливі ціни¹¹¹.

¹⁰¹ *Sprawozdanie c. k. Namiestnictwa Centrali krajowej dla gospodrczej odbudowy Galicyi za rok 1917*, 13.

¹⁰² Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 40.

¹⁰³ ЦДІАЛ, ф. 207, оп. 1, спр. 99, арк. 23; *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 108.

¹⁰⁴ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 108.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 109.

¹⁰⁶ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 248.

¹⁰⁷ ЦДІАЛ, ф. 207, оп. 1, спр. 56 (Постулати нафтової промисловості), арк. 1–7зв; спр. 66 (Листування з фірмами і посадовими особами з організаційних питань), арк. 19.

¹⁰⁸ Луцький, *Право і система законодавства*, 295.

¹⁰⁹ Литвин і Науменко, *Історія ЗУНР*, 94–95; Луцький, *Право і система законодавства*, 191, 296, 326–327; Макаруч, *Українська Республіка галичан*, 141–142.

¹¹⁰ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 41; “*Zestawienie szkód wojennych w Galicyi*”, 11.

¹¹¹ Роман Масик, “Державне регулювання цін на товари першої необхідності у міжвоєнній Польщі (рецепція господарського середовища Східної Галичини)”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 17 (2016): 191–212.

6. Кооперація

У результаті війни зменшилося зацікавлення населення кооперацією. З 963 кооперативів, які діяли перед війною, у 1921 р. залишилося лише 396 (41%)¹¹². Зі 115 молочарських кооперативів, зареєстрованих у 1914 р., 56 повністю або частково зруйновано¹¹³. У 1917 р. діяло лише 24 такі кооперативи. Уряд почав їм допомагати й вже в цьому році виділив 600 тис. корон¹¹⁴.

Після війни польська кооперація у Східній Галичині почала поступатися українській. Для українців кооперативний рух став єдиною можливістю реалізувати господарську ініціативи. Законодавство міжвоєнної Польщі сприяло кооперативам й такі українські господарські організації почали розбудовувати й з часом вони змогли конкурувати з великими фірмами¹¹⁵.

Ще одним економічним наслідком війни стало зменшення контактів господарських організацій Східної Галичини з Віднем й іншими частинами колишньої монархії Габсбургів¹¹⁶. У перші післявоєнні роки Галичина ще кілька років орієнтувалася на велику промисловість і торгівлю Австрії, Чехії та Угорщини, однак постійне падіння польської марки й одночасна стабілізація валют інших держав призвели до неплатоспроможності боржників із Польщі¹¹⁷. Після війни Галичина не могла скористатися своїм географічним розташуванням й можливостями зовнішньої торгівлі, бо перед її підприємцями закрилися східні ринки в радянських Росії й Україні¹¹⁸.

Висновки. Отже, у результаті воєн 1914–1921 років сільське господарство, промисловість і торгівля Східної Галичини зазнали істотних руйнувань. Урядові ініціативи відбудови економіки краю, щонайбільше дозволяли пережити кризові роки, але не повернутися до довоєнного стану. Внаслідок повоєнних змін Східна Галичина втратила давні економічні контакти. Від традиційних західних ринків збуту їх відгородив кордон, а торгівля зі Сходом була неможлива. Наслідки війни і післявоєнна політика польського уряду призвели до того, що деякі галузі повністю занепали (рільниче гуральництво), інші зменшили виробництво (деревна і нафтова промисловість), деякі активніше розвивалися (виробництво штучних добрив). Найдовше наслідки війни відчувала внутрішня торгівля, оскільки законодавство про воєнне лихварство гальмувало вільну торгівлю товарами першої необхідності. На загал, війни 1914–1921 років призвели до руйнування економіки Східної Галичини.

REFERENCES

- Kargol, Tomasz. *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze “Historia Iagellonica”, 2012. (in Polish).
- Lytvyn Mykola i Naumenko Kim. *Istoriia ZUNR*. Lviv: Instytut Ukrainoznavstva NAN Ukrainy, Vydavnycha firma “OLIR”, 1995. (in Ukrainian).
- Lutskyi Myroslav. *Pravo i systema zakonodavstva Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki*. Kyiv, 2016. (in Ukrainian).
- Makarchuk, Stepan. *Ukrainska Respublika halychan. Narysy pro ZUNR*. Lviv: “Svit”, 1997.
- Masyk, Roman. “Derzhavne rehuliuвання tsin na tovary pershoi neobkhidnosti u mizhvoienii Polshchi (retseptsiiia hospodarskoho seredovyshcha Skhidnoi Halychyny)”. *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu* 17 (2016): 191–212. (in Ukrainian).
- Istoriia kooperatyvnoho rukhu*, za redaktsiieiu S. Babenka, V. Haliuka, S. Heleia ta inshykh. Lviv: Instytut ukrainoznavstva NAN Ukrainy, 1995. (in Ukrainian).
- Tymchenko, Roman. *Vidnosyny Ukrainskoi Narodnoi Respubliki i Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliki (lystopad 1918 – kviten 1920 rr.)*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 2013. (in Ukrainian).

¹¹² Leon Twarecki, *Powojenne zadanie Spółek oszczędności i pożyczek w Małopolsce (Referat wygłoszony w dniu 7 czerwca 1921 na I. Zebraniu Oddziału Centralnej Kasy Spółek rolniczych we Lwowie)*. (Lwów: Wydawnictwo Kraj. Patronatu Spółek. roln., 1921), 1–2.

¹¹³ Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, 42.

¹¹⁴ *Ibid*, 259

¹¹⁵ *Історія кооперативного руху*, за редакцією С. Бабенка, В. Галюка, С. Гелея та інших. (Львів: Інститут українознавства НАН України, 1995), 296–319.

¹¹⁶ *Sprawozdanie z czynności Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie w latach 1922, 1923 i 1924*, 28

¹¹⁷ *Ibid*, 25–27.

¹¹⁸ *Ibid*, 49–50.

THE CHANGES OF THE ECONOMICAL STRUCTURE AND ENTERPRISING RESOURCES IN THE EASTERN GALICIA AS THE RESULT OF THE WARS OF 1914–1921

Roman MASYK

Ivan Franko National University of Lviv,

The Chair of Local History

1 *Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine*

e-mail@: roman.masyk@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4969-7702>

The main idea of the article is to describe how the wars of 1914-1921 led to changes in the economic structure of the Eastern Galicia and the opportunities for doing business there. The article examines the commercial law adopted during the war years and the attempts of the authorities to rebuild the economy of the Eastern Galicia.

The losses of Galicia from the wars of 1914-1921 were direct (including payments to the army) and indirect, arising from the state of war and the economic policies of the states to which the region belonged at that time. Requisitions of livestock and food were widespread, and not always compensated for. Due to the inevitable chaos, destruction of legal mechanisms and demoralisation during the war, the local population resorted to theft and robbery.

The war led to a crisis in the labour market. In the cities, revenues from taxation decreased. State aid for those who lost their property as a result of the war was depreciating due to inflation; its value was reduced by rising construction materials and rising labour costs. During the war, traditional liberal economic policies were abandoned. State monopolies were introduced in some industries and trade, control was increased, and the bureaucracy was built up.

The infrastructure of Galicia was substantially destroyed. Residential buildings were destroyed, mostly in small towns and villages. The Eastern Galicia accounted for a third of all the houses destroyed in the revived Poland. Sewage systems, dams, roads, railways, and post offices were destroyed. For example, the railway lines were not fully restored until 1923.

Agriculture suffered the greatest losses from the war. A lot of land was lying fallow. As a result, harvests were much smaller. The peasants began to rebuild their farms themselves, but they lacked money. The government, realising the importance of agriculture in providing food for the population, tried to strengthen this industry.

Galician industry also suffered significantly from the war. Many companies went bankrupt, others stopped production, and industrial buildings and equipment were destroyed as a result of the war. The oil industry, distilling and milling suffered the greatest losses. Brickyards, tanneries, lime, alcohol, paper, breweries and sawmills also suffered extensive damage.

The Austrian government began to rebuild the industry. In May 1916, the Regional Centre for the Reconstruction of the Economy of Galicia (*Centrala Krajowa dla Gospodarczej Odbudowy Galicji*) was established. A number of reconstruction organisations were established in different parts of the region. At the end of the First World War The Galician governorate renamed the Centre the Regional Reconstruction Office (*Krajowy Urząd Odbudowy*). The government's programme stipulated that 2/3 of the destruction was to be covered by the victims, and only 1/3 by the state. Special credit institutions were also established. In November 1918, the Austrian institutions for the reconstruction of Galicia began to be liquidated. The Polish government began to deal with these matters directly.

As a result of the post-war changes, the Eastern Galicia broke off long-standing economic contacts. They were cut off from traditional Western markets by the border, and trade with the East was impossible. The consequences of the war and the post-war policy of the Polish government led to the complete collapse of some industries (arable farming), others reduced production (wood and oil industries), and some developed more actively (production of artificial fertilisers). Domestic trade felt the effects of the war for the longest time, as legislation on war usury hampered free trade in essential goods. In general, the wars of 1914-1921 led to the destruction of the economy of the Eastern Galicia.

Keywords: the World War I, Polish-Ukrainian War, Eastern Galicia, the restoration of economy.